

Јелена Ј. Ђорђевић¹
Универзитет Доња Горица
Подгорица (Црна Гора)

316.334.3(049.32)
321.7(497.11)(049.32)
316.42(497.11)(049.32)

Приказ

Примљен 28/03/2022

Прихваћен 30/03/2022

doi: [10.5937/socpreg56-37200](https://doi.org/10.5937/socpreg56-37200)

ГРАЂАНИ, А НЕ ПОДАНИЦИ

Зоран Стојиљковић (2016), *Грађани или поданици: ојледи о социјалном кайићалу и йолийичкој кулћури йраћана Србије*.
Београд: Завод за уџбенике, 317 стр.

Књига *Грађани или поданици* Зорана Стојиљковића, редовног професора по-

литичке социологије на београдском Факултету по-
литичких наука, покушава да одговори на тешка пи-
тања која се тичу постојања циркуларне везе између
политике, културе и друштвеног устројства Србије. Та
веза доводи до непрекидне репродукције поданичке
политичке културе, популизма у разним формама,
„менталне распоућености“ грађана, то јест „народа“,
и „политичког метежа“, чије су последице „идеолошка
какофонија“ и непрекидно друштвено заостајање.
Стављајући под аналитичку лупу велики број ем-
пиријских истраживања насталих током последњих
десетак година, аутор успешно теоријски контекстуа-
лизује проблеме на које наилази показујући, исто-
времено, шта су специфичности српског друштва
и политике. Он притом не изоставља драматичне
последике по читав постсоцијалистички блок, као
ни глобална комешања и промене које воде ка стању

постдемократије у развијеним земљама.

Суочен са готово непремостивим препрекама у успостављању неког сувислог
вида демократије у нашем друштву, аутор у „дубини друштвеног ткива“ открива
разлоге непрекидног трагања за вођама и спаситељима, као и у политичким праксама
које томе доприносе. Показује се да није само реч о традиционалном поданичком
(рајинском) менталитету, мада се књига дотиче и тог проблема, већ о сложенем
преплету корумпиране политике, инсуфицијенције образовања и знања, удварачког

¹ jelena.djordjevic@udg.edu.me

популизма оснаженог медијском пропагандом и друштвеном недиференцираношћу. Све то доводи до склизнућа демократије у псеудодеспотију, радника и интелектуалаца у прекаријат, јаке државе у „лукаву, селективно слабу државу“ (Stojiljković, 2016, str. 147), политичке одговорности партија и влада у волунтаризам појединаца. Последице тог несретног преплета јесу непрекидна саморепродукција подаништва, пасивизација грађана и обесмишљавање грађанске партиципације, атомизације појединаца и растурање социјалног капитала, чиме се све више ојачавају корупција, моћ појединаца и интересних (неретко криминогенних) група. Концентрација моћи у рукама одабраних група и појединаца доводи до блокаде шире грађанске партиципације, урушавања демократских институција, персонализације власти и стања у којем је бекство из реалности у свет наметнутих таблоидних интерпретација и конструкција основна карактеристика немоћи ширег друштва. У таквим околностима, целокупно друштво налази се непрекидно у стању ишчекивања бољитка и реда које може да понуди снажни појединац. Стање готово застрашујућег одсуства поверења не само у демократске институције већ и у микроинстанце друштвене организације и економског поретка, представља један од најозбиљнијих проблема Србије и препреку за успостављање каквог-таквог поретка; у његовом средишту налазио би се грађанин чији разумни избори доприносе општој добробити друштва.

Књига Зорана Стојиљковића *Грађани или ђоданици: ојледи о социјалном кайи-џалу и ђолийичкој кулџури ђрађана Србије* објашњава поменуте процесе и проблеме с тачке гледишта савремених теорија, што посебно доприноси томе да актуелне теме које се тичу сваког од нас буду осветљене и интерпретиране компетентно, аналитички савесно и академски озбиљно. То је штиво написано са ставом, истовремено читљиво, занимљиво, али теоријски чврсто утемељено, аналитички минуциозно. Оно ће свакако бити незаобилазна литература за студенте и стручњаке, као и за ширу читалачку публику.

Jelena J. Dorđević¹
University of Donja Gorica
Podgorica (Montenegro)

CITIZENS AND NOT VASSALS

Zoran Stojiljković (2016), *Citizens or Vassals:
Essays on Social Capital and Political Culture of Serbian Citizens*.
Belgrade: Institute for Textbooks, 317 pp.

The book *Citizens or Vassals* by Zoran Stojiljković, Full Professor of Political Sociology at the Faculty of Political Sciences in Belgrade, attempts to answer difficult questions regarding the existence of a circular relationship between politics, culture and social order in Serbia. That relationship leads to a constant reproduction of the vassal political culture, populism in various forms, “mental split” of citizens, i.e. “people” and the “political turmoil”, whose consequences are “ideological cacophony” and continuous social lagging behind. By putting a large number of empirical studies conducted in the past ten years under the analytical magnifying glass, the author succeeds in the theoretical contextualization of the problems he encounters, showing at the same time the specifics of the Serbian society and politics. In doing so, he does not omit dramatic consequences for the entire post-socialist bloc or global turbulences and changes leading to the state of post-democracy in the developed countries.

Encountered with almost insurmountable obstacles in establishing a sensible form of democracy in our society, the author reveals the reasons of the constant search for leaders and saviours in the “depth of the social tissue”, as well as in the political practices contributing to it. It transpires that it is not only the traditional vassal (subordinate) mentality, although the book mentions that problem as well, but complex interweaving of corrupted politics, insufficient education and knowledge, sycophant populism empowered by media propaganda and social indifference. All this leads to the slip of democracy into pseudo-despotism, of workers and intellectuals into precariat, of a strong state into a “cunning, selectively weak state” (Stojiljković, 2016, p. 147), of political responsibility of parties and governments into volunteerism of individuals. The consequences of that unfortunate interweaving are continuous self-reproduction of vassalage, citizen passivization and meaninglessness of citizen participation, atomization of individuals and dissipation of social capital, which further strengthens corruption, power of individuals and interest

---

¹ jelena.djordjevic@udg.edu.me

(often criminogenic) groups. The concentration of power in the hands of chosen groups and individuals leads to the blockage of broader citizen participation, the decline of democratic institutions, personalization of power and the state in which flight from reality into the world of imposed tabloid interpretations and structures is a basic characteristic of the helplessness of the broader society. In such circumstances, the entire society is constantly in the state of anticipating improvement and order that can be provided only by a strong individual. The state of almost terrifying absence of trust not only in democratic institutions, but also in micro-instances of the social organization and economic system, constitutes one of the most serious problems of Serbia and an obstacle to the establishment of any order, in its centre there would be a citizen whose sensible choices contribute to the general well-being of the society.

The book *Citizens or Vassals: Essays on Social Capital and Political Culture of Serbian Citizens* by Zoran Stojiljković explains the above-mentioned processes and problems from the perspective of modern theories, which particularly contributes to clarifying and interpreting the current topics concerning all of us in a competent, analytically conscientious and academically serious manner. That is the text written with an attitude, at the same time readable, interesting as well as theoretically firmly founded and analytically meticulous. It will certainly be indispensable literature for students and experts, but also for the broader readership.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Stojiljković, Z. (2016). *Citizens or Vassals: Essays on Social Capital and Political Culture of Serbian Citizens*. Beograd: Zavod za udžbenike [In Serbian]